

دانشگاه علوم و معارف قرآن
دانشکده علوم و فنون قرآن تهران

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته تفسیر قرآن مجید

عنوان پایان نامه:

مقایسه روش شناسی تفسیر المیزان با تفسیر تسنیم

دانشجو:

خدیجه زینی‌وند نژاد

استاد راهنما:

آقای دکتر عیسی متقی زاده

استاد مشاور:

آقای دکتر مجید معارف

اسفند ماه ۸۷

چکیده

رساله ی حاضر، به روش شناسی دو تفسیر «المیزان فی تفسیر القرآن» و «تسنیم» اختصاص دارد. در راستای امثال این امر، پژوهشگر می کوشد تا به شیوه ای جدید و تازه به کمک مبانی و پیش فرض های ذهنی مفسران را استنتاج نموده تأثیر عملی آنها یعنی قواعد منتج از مبانی را در تفاسیر شان نشان دهد و سپس با جمع بندی کنار هم نهادن آن مبانی و قواعد، روش تفسیری مفسران را تبیین نماید و سر آخر به مقایسه ی روش شناسی آنها پردازد.

با این بیان، خلاصه ی مندرجات این رساله به صورت ذیل می باشد:

* کلیات رساله که شامل بیان مسأله، اهمیت موضوع، پیشینه ی علمی آن، سئوالات، فرضیه ها، اهداف و روش پژوهش می باشد.

* بدنه ی اصلی پژوهش که شامل فصل های ذیل است:

فصل اول: در این فصل به شرح حال زندگانی دو مفسر و شرایط فرهنگی - سیاسی یا اجتماعی آن ها که همان شرایط فکری شان می باشد، در دو بخش جداگانه برای هر مفسر، که شامل تولد و دوران کودکی، دوران تحصیل، شاگردان، آثار علمی، معرفی تفسیرشان، فضای عصر مؤلف و فعالیت های فرهنگی و سیاسی آنها می باشد، پرداخته می شود.

فصل دوم: روش شناسی تفسیر المیزان:

این فصل مشتمل بر سه بخش: مبانی تفسیری مفسر در هفت مبنا شامل: اعتقاد به اعجاز قرآن، اعتقاد به مصونیت قرآن از تحریف، اعتقاد به جهانی بودن قرآن مجید، اعتقاد به حجیت ظواهر قرآن، اعتقاد به ظاهر و باطن برای قرآن مجید، اعتقاد به تفسیر پذیری آیات قرآن به وسیله ی آیات دیگر، اعتقاد به جری و انطباق در قرآن مجید.

قواعد تفسیری، شامل: بهره گیری از علوم ادبی در فهم و تفسیر قرآن (شامل: تبیین الفاظ قرآن با بهره گیری از لغت، رعایت صرف و نحو عربی در تفسیر آیات، توجه به وجوه بلاغی آیات قرآن)، تبیین قصص به وسیله ظاهر آیات، نقد روایات مبنی بر مخالفت با ظاهر کتاب، عموم لفظ و خصوص سبب، جامعیت معارف قرآنی در المیزان، قواعد منتج از تفسیر یک آیه با آیات دیگر (شامل: تبیین الفاظ یک آیه در سایه ی آیات دیگر، تأیید معنای یک آیه در سایه ی آیات دیگر و...)، قواعد منتج از جری و انطباق در قرآن مجید (شامل: جری و تطبیق زیر مجموعه ی عمومیت لفظ آیه، بیان مصداق یا مصادیقی از آیه و ...) و روش تفسیری خواهد آمد

فصل سوم: روش شناسی تفسیر تسنیم

این فصل نیز همانند فصل قبلی در سه بخش جداگانه اما مرتبط به هم تحت عناوین مبانی تفسیری شامل: اعتقاد به اعجاز قرآن، اعتقاد به مصونیت قرآن از تحریف، اعتقاد به حجیت ظواهر قرآن، اعتقاد به

ظاهر و باطن برای قرآن مجید، اعتقاد به جهانی بودن قرآن کریم، اعتقاد به تفسیر پذیری آیات قرآن به وسیله آیات دیگر، اعتقاد به جری و انطباق در قرآن.

قواعد تفسیری شامل: گزیده ی تفسیر به جای ترجمه ی آیات، بهره گیری از علوم ادبی در تبیین آیات (شامل: تبیین معانی الفاظ با استفاده از لغت، بهره گیری از صرف و نحو ادبیات عرب در تفسیر آیات، توجه به وجوه بلاغی آیات)، پاسخ به شبهات روز در ذیل بعضی از آیات، عموم لفظ و خصوص سبب (شامل: تأیید محتوایی متن روایات شأن نزول، نقد محتوایی روایات شأن نزول و ...)، قواعد منتج از استقلال و حجیت قرآن در تبیین معارف خویش (شامل: تفسیر مفسر با مفسر، تفسیر آیات همانند با هم در الفاظ و...)، هم سویی قرآن و عترت (شامل: شرح روایت، تأیید ضمنی محتوای روایت صرف نظر از بحث سندی آن و...)، قواعد منتج از جری و انطباق در قرآن مجید (شامل: تمایز روایات جری و تطبیق از تفسیر مفهومی روایت، تفکیک روایات جری و تطبیق از شأن نزول آیه و ...) و روش تفسیری مفسر می باشد.

فصل چهارم: بررسی نکات اشتراک و افتراق می باشد. در این فصل به ذکر نکات مشترک بین دو مفسر در مبانی و روش تفسیری همراه با ذکر نکات افتراقی پرداخته می شود. مثلاً اگر «اعتقاد به اعجاز قرآن» در نظر دو مفسر یک مبنای تفسیری است، قواعد مستنبط از آن در دو تفسیر چگونه است.

* نتیجه گیری: سر آخر رساله به نتیجه گیری پژوهش که عمدتاً پاسخ به سؤالات پژوهش است به صورت اجمالی با توجه به ماحصل آن چه در طی رساله حاضر می آید، پاسخ داده می شود.

در این قسمت، محدودیت های پژوهشگر در حین انجام رساله بیان می گردد، گاهی پیشنهاداتی در جهت رفع آن محدودیت ها مطرح می شود و گاه نیز، پیشنهاداتی مطرح می شود که ممکن است ارتباط چندانی با رساله پژوهشگر نداشته باشد اما راهکاری برای ادامه ی راه و اعتلای موضوع می باشد.

واژه های کلیدی: علامه، المیزان، استاد جوادی آملی، تسنیم، مبانی، قواعد و روش تفسیری.

صفحه	فهرست مطالب
۱	پیشگفتار
۲	کلیات تحقیق
۳	مقدمه
۴	بیان مسأله
۴	پیشینه‌ی مطالعاتی تحقیق
۵	سؤالات تحقیق
۵	فرضیه‌های تحقیق
۶	اهداف تحقیق
۶	روش تحقیق
۷	فصل اول:
	شرح حال زندگانی و اوضاع سیاسی - اجتماعی و فرهنگی دو
	مفسر
۸	مقدمه
۹	بخش اول:
	شرح حال زندگانی و اوضاع سیاسی - اجتماعی و فرهنگی علامه
	طباطبائی
۱۰	تولد و دوران کودکی
۱۰	دوران تحصیل
۱۲	شاگردان
۱۳	آثار علمی
۱۵	معرفی اجمالی تفسیر المیزان
۱۷	فضای عصر مولف
۲۰	تأثیر علامه بر حوزه‌ی علمیه‌ی «قم»
۲۸	بخش دوم:
	شرح حال زندگانی و اوضاع سیاسی - اجتماعی و فرهنگی استاد
	جوادی آملی

۲۹	تولد و دوران کودکی
۳۰	دوران تحصیل
۳۲	فعالیت‌های علمی و فرهنگی
۳۴	معرفی اجمالی تفسیر تسنیم
۳۷	فعالیت‌های سیاسی
۳۹	فضای عصر مؤلف
۴۱	نتیجه‌ی فصل
۴۲	فصل دوم:
	روش شناسی تفسیر المیزان
۴۳	مقدمه
۴۴	بخش اول: مبانی تفسیری
۴۵	مبانی در لغت و اصطلاح
۴۶	مبنای ۱: اعتقاد به اعجاز قرآن مجید
۴۹	مبنای ۲: اعتقاد به مصونیت قرآن از تحریف
۵۲	مبنای ۳: اعتقاد به جهانی بودن قرآن کریم
۵۳	مبنای ۴: اعتقاد به حجیت ظواهر قرآن مجید
۵۶	مبنای ۵: اعتقاد به ظاهر و باطن برای قرآن مجید
۶۰	مبنای ۶: اعتقاد به تفسیر پذیری آیات قرآن به وسیله آیات دیگر
۶۴	مبنای ۷: اعتقاد به جری و انطباق در قرآن مجید
۶۷	بخش دوم: قواعد تفسیری
۶۸	قواعد در لغت و اصطلاح
۷۱	۱- بهره‌گیری از علوم ادبی در فهم و تفسیر قرآن
۷۱	۱-۱- تبیین الفاظ قرآن با بهره‌گیری از لغت
۷۳	۱-۲- رعایت صرف و نحو عربی در تفسیر آیات
۷۵	۱-۳- توجه به وجوه بلاغی آیات قرآن
۷۷	۲- تبیین قصص به وسیله‌ی ظاهر آیات
۷۷	۳- نقد روایات مبنی بر مخالفت با ظاهر کتاب

۸۲	۴- عموم لفظ و خصوص سبب
۸۴	۵- جامعیت معارف قرآنی در المیزان
۸۶	۶- قواعد منتج از تفسیر یک آیه به آیات دیگر
۸۶	۱-۶- تبیین الفاظ یک آیه در سایه‌ی آیات دیگر
۸۷	۲-۶- تأیید معنای یک آیه در سایه‌ی آیات دیگر
۸۸	۳-۶- بررسی موضوعی بعضی از کلمات قرآن
۹۰	۴-۶- قاعده‌ی سیاق
۹۴	۱-۴-۶- شناسایی مرجع ضمیر
۹۴	۲-۴-۶- تبیین مراد برخی از الفاظ آیه
۹۴	۳-۴-۶- تبیین معنای آیه
۹۵	۴-۴-۶- تبیین اعراب کلمات
۹۵	۵-۴-۶- رد یا قبول روایات
۹۵	۶-۴-۶- شناسایی مکی یا مدنی بودن آیات و سور
۹۵	۷-۴-۶- نقد اقوال مفسرین
۹۶	۷- قواعد منتج از جری و انطباق در قرآن مجید
۹۶	۱-۷- جری و انطباق زیر مجموعه‌ی عمومیت آیه
۹۶	۲-۷- بیان مصداق یا مصادیقی از آیه
۹۷	۳-۷- ناظر به معنای باطنی آیه
۹۹	بخش سوم: روش تفسیری مفسر
۱۰۳	نتیجه فصل
۱۰۴	فصل سوم:
	روش شناسی تفسیر تسنیم
۱۰۵	مقدمه
۱۰۶	بخش اول: مبانی تفسیری
۱۰۷	مبنای ۱: اعتقاد به اعجاز قرآن مجید
۱۰۸	مبنای ۲: اعتقاد به مصونیت قرآن از تحریف
۱۱۲	مبنای ۳: اعتقاد به حجیت ظواهر قرآن مجید

- ۱۱۴ مبنای ۴: اعتقاد به ظاهر و باطن برای قرآن مجید
- ۱۱۶ مبنای ۵: اعتقاد به جهانی بودن قرآن کریم
- ۱۱۹ مبنای ۶: اعتقاد به استقلال قرآن در حجیت و تبیین معارف خویش
- ۱۲۲ مبنای ۷: اعتقاد به جری و انطباق در قرآن مجید
- ۱۲۴ **بخش دوم: قواعد تفسیری**
- ۱۲۵ ۱- گزیده‌ی تفسیر به جای ترجمه‌ی آیات
- ۱۲۶ ۲- بهره‌گیری از علوم ادبی در فهم و تفسیر قرآن
- ۱۲۷ ۱-۲- تبیین الفاظ قرآن با بهره‌گیری از لغت
- ۱۲۸ ۲-۲- رعایت صرف و نحو عربی در تفسیر آیات
- ۱۲۹ ۲-۳- توجه به وجوه بلاغی آیات قرآن
- ۱۳۰ ۳- پاسخ به شبهات روز در ذیل بعضی از آیات
- ۱۳۴ ۴- عموم لفظ و خصوص سبب
- ۱۳۴ ۴-۱- تأیید محتوایی متن روایات شأن نزول
- ۱۳۵ ۴-۲- نقد محتوایی روایات با صرف نظر از بحث سندی
- ۱۳۶ ۴-۳- تفصیل روایات
- ۱۳۹ ۵- قواعد منتج از استقلال و حجیت قرآن در تبیین معارف
- ۱۳۹ ۵-۱- تفسیر مفسر با مفسر
- ۱۴۰ ۵-۲- تفسیر آیات همانند در لفظ
- ۱۴۱ ۵-۳- تفسیر الفاظ محذوف در آیات به کمک آیات همانند در لفظ
- ۱۴۱ ۵-۴- تفسیر آیات به کمک پیوند معنوی بین آنها
- ۱۴۳ ۵-۵- بیان مصادیق آیات
- ۱۴۳ ۵-۶- تبیین وجوه معنایی آیات
- ۱۴۵ ۵-۷- تبیین سیر صعودی یا نزولی برخی از مفاهیم قرآنی
- ۱۴۵ ۵-۸- تبیین آیات به کمک پیوند ترتیبی یا تاریخی بین آنها
- ۱۴۶ ۵-۹- بیان خطوط آیات جزئی به کمک آیات کلی
- ۱۴۶ ۵-۱۰- تبیین آیات به کمک پیوند مفهومی بین آنها
- ۱۴۸ ۵-۱۱- بررسی موضوعی بعضی از کلمات قرآن

۱۴۹	۱۲-۵- بهره‌گیری از سیاق
۱۴۹	۱-۱۲-۵- تبیین معنایی کلمات
۱۵۰	۲-۱۲-۵- تبیین مفهومی یک جمله
۱۵۱	۳-۱۲-۵- تعیین مرجع ضمیر
۱۵۲	۴-۱۲-۵- تبیین مکی و مدنی بودن سور
۱۵۲	۵-۱۲-۵- ترجیح معنایی احتمالاتی آیات
۱۵۲	۶-۱۲-۵- نقد روایات
۱۵۳	۷-۱۲-۵- بیان ارتباط بین جملات
۱۵۳	۸-۱۲-۵- پاسخ به شبهات ظاهری آیات
۱۵۴	۹-۱۲-۵- نقد اقوال دیگر مفسران
۱۵۵	۱۰-۱۲-۵- تبیین محتوایی آیات
۱۵۵	۱۱-۱۲-۵- تبیین اعراب کلمات
۱۵۶	۱۲-۱۲-۵- تبیین هدف نهایی آیه
۱۵۶	۶- هم‌سویی قرآن و عترت
۱۵۷	۱-۶- شرح روایات
۱۵۸	۲-۶- تأیید ضمنی محتوای روایات
۱۵۹	۳-۶- عرضه روایات به قرآن
۱۶۰	۴-۶- نقد اجمالی سند
۱۶۱	۵-۶- تصریح به صعوبت اثبات سند وصحت متن روایات
۱۶۱	۷- قواعد منتج از جری و انطباق در قرآن مجید
۱۶۱	۱-۷- تمایز جری و انطباق از تفسیر مفهومی آیات
۱۶۲	۲-۷- تفکیک روایات جری و انطباق از روایات شأن نزول آیه
۱۶۳	۳-۷- تعیین مصداق یا مصادیق آیه
۱۶۵	بخش سوم: روش تفسیری مفسر
۱۶۸	نتیجه فصل
۱۶۹	فصل چهارم:
	وجوه اشتراک و افتراق دو تفسیر

۱۷۰	مقدمه
۱۷۳	مورد الف) اعتقاد به اعجاز قرآن مجید
۱۷۴	مورد ب) اعتقاد به مصونیت قرآن از تحریف
۱۷۶	مورد ج) اعتقاد به حجیت ظواهر قرآن مجید
۱۷۷	مورد د) اعتقاد به جهانی بودن قرآن کریم
۱۷۹	مورد هـ) اعتقاد به ظاهر و باطن برای قرآن مجید
۱۸۱	مورد و) اعتقاد به تفسیر پذیری آیات قرآن به وسیله آیات دیگر
۱۸۲	مورد ی) اعتقاد به جری و انطباق در قرآن مجید
۱۸۳	مورد ز) روش تفسیری
۱۸۶	نتیجه‌ی فصل
۱۸۷	نتیجه‌گیری
۱۹۱	محدودیت‌ها و پیشنهادات
۱۹۳	فهرست منابع
۲۰۲	چکیده‌ی انگلیسی

پیشگفتار

از تفاسیری که در سال های اخیر توجه بسیاری از پژوهشگران در زمینه ی روش شناسی به خود جلب کرده نمود، «المیزان فی تفسیر القرآن» تألیف علامه محمد حسین طباطبایی می باشد.

علاوه پژوهشگران، مفسران بسیاری نیز با تأسی از روش وی به تفسیر قرآن پرداخته اند.

تفسیر تسنیم تألیف استاد عبدالله جوادی آملی از تفاسیری است که مفسر آن در پی تکمیل ناگفته ها و لطائفی است که ممکن است در تفسیر المیزان بدان پرداخته نشده است. چنانچه استاد نیز بیان داشته است می خواهد تفسیری بنگارد تا المیزان فارسی باشد با همان سبک و سیاق و با همان مبانی و تأثیر آن بر تفسیر وی.

نیز از آنجا که تفسیر المیزان از بهترین تفاسیر موجود در زمینه ی قرآن می باشد، بنابراین مفسر ارجمند آن سعی نموده است که به بهترین روش تفسیر قرآن دست یازد. از اینرو، پژوهش حاضر در این صدد می باشد که نشان دهد آیا تفسیر تسنیم المیزان فارسی است یا نه؟ در راستای امتثال امر مذکور، پژوهشگر سعی می نماید که با مرکزیت تفسیر المیزان به دنبال مبانی و پیش فرضهای ذهنی و فکری مفسر رفته و تأثیر عملی آنها را در تفسیر وی نشان دهد. این شیوه ی روش شناسی تقریباً در کارهای روش شناسی به ندرت دیده می شود.

سپس به دنبال همان مبانی و تأثیر عملی آنها در تفسیر تسنیم می باشد تا به روش تفسیری این مفسر ارجمند دست یافته و نتیجه پژوهش را نشان دهد. لازم به ذکر است در این پژوهش سعی می شود تا به بسیاری از دقایق ریز در زمینه ی روش شناسی پی برده تا از مجرای آن بتوان به معیارهای صحیح تفسیر قرآن رسید.

کلیات تحقیق

مقدمه

یکی از راه های صحیح در بررسی و ارزیابی یک تفسیر، روش شناسی آن می باشد. این روش شناسی باید به گونه ای باشد که بتوان خطوط فکری و ذهنی مفسر و تأثیر آن ها را بر تفسیر مفسر شاهد بود. از اینرو، برای دست یابی به این امر، لازم است ابتدا، مبانی و پیش فرض های فکری و ذهنی مفسر و نوع قواعدی که با آن ها در ارتباط هستند، شناخته شود تا در نهایت بتوان به روش تفسیری مفسر با لحاظ مبانی و قواعد دست یافت.

تفسیر المیزان، از تفاسیر ممتاز قرن حاضر است که مورد توجه مفسران بعد از وی قرار گرفته است. استاد جوادی آملی (دام ظلّه)، صاحب تفسیر تسنیم، از مفسرانی است که دنباله رو روش علامه طباطبائی (ره) در تفسیر خود می باشد. ایشان در نظر دارند، بسیاری از خطوط و معارفی که در تفسیر المیزان مستور بوده، آشکار و تبیین نماید تا بتواند، المیزان فارسی بنگارد.

بنابراین در این رساله، پژوهشگر سعی دارد با مقایسه ی روش شناسی تفسیر المیزان تألیف علامه طباطبائی (ره) و تفسیر تسنیم تألیف استاد جوادی آملی (دام ظلّه)، این امر را ثابت نماید.

بیان مسأله

روش تفسیر قرآن به قرآن، تبیین برخی از آیات قرآن با تدبیر در سایه برخی از آیات وحی الهی است. در تفسیر المیزان اثر گرانشنگ علامه محمدحسین طباطبائی (ره) همین روش با تأسی از نقل قرآن کریم و پیامبر و ائمه معصومین (علیهم السلام) بکار رفته است.

تفسیر تسنیم آیت الله جوادی آملی با هدف تدوین تفسیری فارسی با همان شیوه و منهج نگارش یافته است. لازمه ی حصول این امر تأسی از تفسیر المیزان در منهج و خط سیر آن می باشد. اینجاست که این سؤال به ذهن می رسد که آیا تفسیر تسنیم آیت الله جوادی آملی همان سیر

منطقي الميزان را پيموده و آيا مي توان گفت مكممل و تكمله ي آن است.

از اينرو محقق سعي دارد كه اين مسأله را در طي يك تحقيق مبسوط، تبين نمايد.

پيشينه مطالعاتي تحقيق

از آن جا كه تفسير الميزان از روش تفسير قرآن به قرآن بهره جسته است و اين عنصر اگرچه در روش پيامبر و ائمه معصومين (عليهم السلام) مشهود مي باشد و در دوره كنوني مهم ترين تفسيري است كه احياگر چنين روشي در تفسير آيات قرآن مي باشد.

اين ويژگي باعث شده كه توجه بسياري از محققان و مفسران را در زمينه روش شناسي اين اثر گران بها به خود جلب نمايد، زيرا از نكات مهم در فهم يك كتاب تفسيري، بيان و چگونگي روش تفسيري مؤلف آن است، به طوري كه امروزه آثار زيادي اعم از كتاب و پايان نامه و صدها مقاله در اين باره نگاشته شده كه به تعدادي از آنها در ذيل اشاره مي شود:

الف - كتاب:

- الطباطبائي و منهجه في تفسير الميزان اثر علي الاوسي كه اخيراً توسط آقاي سيدحسين ميرجليلي ترجمه گرديده است.

- تفسير القرآن بالقرآن عند العلامة الطباطبائي اثر جعفر خضير

- نگاهي نو به تفسير الميزان اثر سيد شهاب الدين حسيني

- مقدمه الميزان في تفسير القرآن (شرح فشرده اي بر مقدمه تفسير الميزان همراه با روش تفصيلي تفسير قرآن به قرآن) اثر محمدعلي لساني فشاركي

ب- پايان نامه:

- برسي تفسير قرآن به قرآن در الميزان اثر آقاي محمدعلي حكمت هفدران به راهنمايي دكتور احمدرضا غايي و با مشاورت دكتور مجيد معارف

- روش علامه طباطبائي در تفسير الميزان اثر آقاي امين عبدالله ابو خميش به راهنمايي حجه الاسلام مهدي راد

- سبك علامه طباطبائي در نقد آراي تفسيري ديگر مفسران اثر آقاي رضا موسوي كاني به راهنمايي حجه الاسلام واعظ زاده خراساني

- نقش احاديث در شيوه تفسيري علامه طباطبائي (ره) اثر خانم رويانا اطمينان قوچاني به راهنمايي آقاي دكتور مجيد معارف

- منطق فهم روایات تفسیری از منظر علامه طباطبایی (ره) اثر نیکزاد عیسی زاده به راهنمایی آقای محمود رجبی و . . .

ج- مقالات:

- حدیث، جایگاه و کارکرد آن در تفسیر المیزان اثر آقای مجید معارف در فصل نامه ی پژوهش دینی که اختصاص به پژوهش های علمی - دینی دارد و
و نیز با توجه به این که تحقیق اینجانب در راستای مقایسه روش شناسی المیزان با تفسیر تسنیم است و در زمینه تفسیر المیزان کارهای مبسوطی صورت گرفته، در زمینه تفسیر تسنیم، کار برجسته ای به صورت کتاب یا پایان نامه موجود نیست.
محقق سعی دارد با توجه به سرمایه های موجود و نیز منابع اولیه ی این کار یعنی تفاسیر المیزان و تسنیم، بتواند نخستین کار تحقیقی به صورت مبسوط را در مورد این تفسیر ارجمند (تسنیم) انجام دهد

سئوالات تحقیق :

- چه ارتباطی بین تفسیر المیزان با تفسیر تسنیم وجود دارد؟
- وجوه افتراق و اشتراك تفسیر المیزان و تفسیر تسنیم چیست؟
- آیا روش حاکم بر تفسیر تسنیم همان روش حاکم بر تفسیر المیزان است؟
- آیا تفسیر تسنیم علامه جوادی آملی تکامل یافته تفسیر المیزان علامه طباطبایی (ره) است؟

فرضیه های تحقیق

- پیروی از روش و سبک تفسیر قرآن به قرآن وجه ارتباط میان این دو تفسیر است.
- تفسیر تسنیم، المیزان فارسی است .
- جامع نگری تفسیر تسنیم در مقایسه با تفسیر المیزان ناشی از تفاوت بین فضای فکری این دو مفسر می باشد.
- تفسیر تسنیم مکمل تفسیر المیزان است.

اهداف تحقیق:

- بررسی ارتباط تفسیر تسنیم با تفسیر المیزان .
- بررسی جامع روش تفسیر قرآن به قرآن .
- بررسی روش تفسیری علامه جوادی آملی در تفسیر تسنیم .

روش تحقیق

با توجه به این که فرضیه ی این پژوهش، نوعی از پژوهش مقایسه ای را می طلبد . بنابراین ممکن است نتیجه ی آن تا اتمام کار مشخص نباشد. بنابراین محتاج به بررسی دو طرف مقایسه می باشد. یعنی با توصیف و گزارش موارد اشتراك و اختلاف توأم با نوعی تحلیل می توان به نتیجه آن دست یافت.

در این پژوهش، سعی می شود که ابتدا به بررسی روش شناسی هر يك از مفسران، علامه طباطبائي (ره) و استاد جوادی آملی (دام ظلّه) پرداخته شود.

چون در روش شناسی تفاسیر، روش شناس باید به بررسی مبانی و دیدگاه های آن ها و تأثیرشان بر تفاسیرشان به وسیله ی قواعدی که از دل مبانی بیرون می آید پردازد. از این رو در این مرحله، کار او توأم با توصیف و تحلیل می باشد.

به طوری که همین کار در مراحل پایانی رساله ی پژوهشگر، جلوه ی بیش تری می یابد بنابراین می توان گفت که نوع روش تحقیق این رساله ی پژوهشی را از نوع پژوهش های توصیفی- تحلیلی می باشد.

نیز از زاویه ی دیگر می توان نوع این پژوهش را از نوع پژوهش های بنیادی قلمداد نمود، زیرا پژوهشگر به دنبال بررسی افکار و دیدگاه های مفسران (تفاسیر «المیزان فی تفسیر القرآن» و «تسنیم») بروی تفاسیرشان برای دست یابی به شیوه ی تفسیر آن ها می باشد. سر آخر این که؛ چون لازمه ی این گونه از پژوهش ها جمع آوری فیش های مربوط به موضوع می باشد و طبیعی است که انجام این عمل در محیط کتابخانه صورت می گیرد بنابراین روش این پژوهش کتابخانه ای می باشد.

فصل اول :
شرح حال زندگانی و اوضاع سیاسی - اجتماعی و
فرهنگی
دو مفسر

مقدمه

نگاهی عمیق و دقیق در آثار مؤلفان و نویسندگان نشان می دهد که، آثار و تألیفات آن ها تا حد زیادی برگرفته از افکار و اندیشه های آنان بوده است، و در اکثر اوقات این تأثیر از فضا و عصری بوده است که در آن می زیسته اند و مفسران و تفاسیر آنان نیز جدای از این مسأله نیست.

از دیگر سو با توجه به این که، اولین گام در روش شناسی يك تفسیر، بررسی اجمالی فضاي فكري و آراء و اندیشه های مفسر است که تا چه حد، فضاي فكري و فرهنگي جامعه بر رویکرد مفسر نسبت به تفسیر وي تأثیر گذار بوده است. از اینرو، آن چه پیش رو دارید، شرحی اجمالی، از زندگی نامه دو مفسر عالیقدر، علامه سید محمد

حسین طباطبائی «رضوان الله علیه» و استاد جواد آملی «دام ظلّه» و دوران تحصیلات علمی و فرهنگی آن ها و سرآخر، فضای فرهنگی و فکری و تأثیر آن بر تفاسیر آنها می باشد.

با این مقدمه ی کوتاه، به شرح این مجمل، پرداخته می شود.

بخش اول :

شرح حال زندگانی و اوضاع سیاسی - اجتماعی
و فرهنگی
علامه طباطبائی (ره)

تولد و دوران کودکی
دوران تحصیل
شاگردان
آثار علمی
معرفی تفسیر المیزان
فضای عصر مؤلف
تأثیر علامه بر حوزه
علمیه ی «قم»

تولد و دوران کودکی

علامه سید محمد حسین طباطبائی (ره)، از مفسرین ارجمند قرآن کریم و از متفکرین برجسته ی اسلامی در سال ۱۲۸۱ (هجری شمسی) در تبریز متولد شد. در پنج سالگی مادر را و در سن نه سالگی پدر را از دست داد و به مناسبت این که کم و بیش مایه ی معاش داشتند سرپرست ایشان (وصی پدر) وضع زندگی وی و برادر کوچک ترش به نام سید محمد حسن را به عهده گرفت. و برای آنها يك خادم و يك خادمه معین انتخاب نمود، که پیوسته در امر ایشان، مراقبت و نظارت می نمود. تا اینکه دو کودک رشد نموده و تعلیمات ابتدایی را به پایان رساندند. و دروس مقدماتی را نیز در تبریز به پایان بردند.

البته آن روزها ، دروس ابتدایی، برنامه معینی نداشت ، علامه (ره) اظهار می دارد که بیش تر دروس ابتدایی آن روز، قرآن کریم بود که معمولاً پیش از هر چیز دیگر خوانده می شد و کتاب گلستان و بوستان سعدي و نصاب و اخلاق مصور و انوار سهيلي و تاریخ معجم و منشآت امیر نظام و ارشاد الحساب را خواندند. این مدت تقریباً شش سال (۱۲۹۰ تا ۱۲۹۶) هجری شمسی به طول انجامید.^۲

دوران تحصیل

علامه، در سال ۱۲۹۷ (هجری شمسی) وارد رشته های علوم دینی و عربی شد و تا سال ۱۳۰۴ (هجری شمسی) قرائت متون پرداخت .

¹ - خرمشاهی، بهاء الدین، دانشنامه ی قرآن پژوهشی، تهران، دوستان [و] ناهید، چاپ اول، پائیز 1377، ج 2، ص 1401

² - www.tabrizinfo.com

در ضمن همین هفت سال در علم صرف، کتاب های امثله، صرف میر و تصریف، و در نحو، کتاب های عوامل و آنموذج و صمدیه و سیوطی و جامی و مغنی و در بیان کتاب مطول و در فقه، کتاب های شرح لمعه و مکاسب و در اصول، کتاب های معالم و قوانین و رسائل و کفایه و در منطق، کبری و حاشیه و شرح شمسیه و در فلسفه، کتاب شرح اشارات و در کلام، کتاب کشف المراد را خواند و به همین ترتیب دروس متن (در غیر فلسفه و عرفان) را خاتمه داد.

سال ۱۳۰۴ (هجری شمسی) برای تکمیل تحصیلات خود، عازم حوزه نجف گردید و به مجلس درس مرحوم آیت الله قاضی شیخ محمد حسین اصفهانی حاضر شد، یک دوره خارج اصول که تقریباً شش سال طول کشید و چهار سال نیز خارج فقه معظم له را درک نمود.

هم چنین هشت سال در خارج فقه مرحوم آیت الله نائینی و یک دوره ی خارج اصول معظم له را، حضور یافت و کمی نیز به خارج فقه مرحوم آیت الله حجت کوه کمري رفت. کلیات علم رجال را نیز پیش مرحوم آیت الله حجت کوه کمري تلمذ نمود و در فلسفه نیز درس حکیم و فیلسوف معروف وقت، مرحوم آقا سید حسین بادکوبه ای موفق شد.

در ظرف شش سال که پیش معظم له تلمذ می کرد منظومه ی سبزواری و اسفار و مشاعر ملاصدرا و دوره ی شفای بوعلی و کتاب اثولوجیا و تمهید ابن ترکه و اخلاق ابن مسکویه را خواند.

مرحوم بادکوبه ای از فرط عنایتی که به تعلیم و تربیت ایشان داشت، برای این که وی را به طرز تفکر برهانی آشنا سازد و به ذوق فلسفی تقویت بخشد، امر نمود که به تعلیم ریاضیات بپردازد. در امثال امر معظم له، علامه (ره) به درس مرحوم آقا سید ابوالقاسم خوانساری که ریاضیدان زبردستی بود حاضر شد و یک دوره حساب استدلالی و یک دوره هندسه ی مسطحه و فضایی و جبر استدلالی را از معظم له فرا گرفت.^۱

علامه بزرگوار ده سال تمام در نجف اشرف به تحصیل کمال و نیز تحصیل دروس فقهی و اصولی و فلسفی و عرفانی و ریاضی، پیوسته تشریک مساعی داشت. اما به علت ضیق معاش و نرسیدن مقرری معهود از ملک زراعتی تبریز، ناچار از مراجعت به ایران گردید و ده سال در قریه ی شادآباد تبریز، جز مقداری مختصر، به فلاحت و زراعت اشتغال می ورزند تا آن که امور زراعت تا اندازه ای سروسامان می گیرد و استاد علامه (ره) برای حفظ

^۱ - مسعود، امید، نظری به زندگی و برخی آرای علامه طباطبائی، تهران، سروش «انتشارات صدا و سیما»، چاپ اول، ۱۳۸۰، ص ۲۰.

حوزه علمیه از گزند حوادث عقیدتی طلاب به قم مهاجرت می کنند.

لازم به ذکر است که در تمام دوران یاد شده برادر، همراه وی در تحصیل کمال و علم بوده است، اما بعد از ده سال سکونت در تبریز و مهاجرت علامه از آن جا به قم، برادر در همان سامان سکنی گزید و به تدریس طلاب مشغول می شوند.

علامه (ره) از ده سال اقامت در تبریز به دوران خسارت روحی تعبیر می نماید؛ زیرا بر اثر گرفتاری ضروری به معاشرت عمومی و تأمین معاش از تدریس و تفکر علمی جز مقداری ناچیز، پیوسته با یک شکنجه درونی به سر می برد.

از اینرو در سال ۱۳۲۵ (هجری شمسی) از سروسامان خود چشم پوشیده متوجه حوزه علمیه قم گردیده، بساط زندگی را در این شهر گسترانده و دوباره اشتغالات علمی را از سر می گیرد.^۱ علامه (ره) در ضمن شرح حال خویش بیان می دارد که:

هرکسی حسب حال خود، در زندگی اش خوشی و تلخی و زشت و زیبایی هایی دیده و خاطره هایی دارد، من نیز به نوبه ی خویش و خاصه از این نظر که بیش تر دوره ی زندگانی خویش را در یتیمی یا غربت یا مفارقت دوستان یا انقطاع وسایل و تهی دستی و گرفتاری های دیگر گذرانیده، در مسیر زندگی با فراز و نشیب های گوناگون روبرو شده، در محیط های رنگارنگ قرار گرفته، ولی پیوسته حس می کردم که دست ناپیدایی مرا از هر پرتگاه خطرناک نجات می دهد و جاذبه مرموزی از میان هزارها مانع بیرون کشیده به سوی مقصد هدایت می کند.

.. ũθǺ ~ † ã θã θũψ θãũ
Ē θ † ħθ e. .. ħ ã ũ

استاد علامه طباطبائی (ره) سرانجام در ۲۴ آبان ماه ۱۳۶۰ (هجری شمسی) رحلت نمود. مرقد ایشان در حرم حضرت معصومه (علیها السلام) در قم واقع شده است.^۲

شاگردان

علامه (ره) برای مخلصین از شاگردان و ارادتمندان خود، ملجأ و پناهی بود که در حوادث روزگار به وی

^۱ - حسینی طهرانی، سید محمد حسین، مهر تابان « یادنامه و مصاحبات تلمیذ و علامه سید محمد حسین طباطبائی تبریزی »، مشهد، علامه طباطبائی، طبع دوم، ۱۴۱۷ هـ، ص ۸-۱۱ با اندکی تلخیص و تصرف

^۲ - www.hela.ir

^۳ - www.tebyan.net